

Turystyka pielgrzymkowa w Czechach

Mgr. Andrea Alves de Carvalho
Olga Jankovcová
ULTREIA, z.s.
www.ultreaa.cz

(Tłumaczenie maszynowe z oryginału)

Wstęp

Obecnie pielgrzymki i turystyka pielgrzymkowa stały się w Europie dosłownie fenomenem. Czechy są częścią tego trendu, mimo że według agencji Kathpress są trzecim najbardziej ateistycznym krajem na świecie, zaraz po Japonii i Chinach. Czechy są jednak krajem o chrześcijańskiej tradycji kulturowej i religijnej, do której odnoszą się nie tylko wierzący, ale także ateści i tak zwani „cościści”, ludzie wierzący w nadprzyrodzone, ale bez wiary w konkretnego boga.

Przegląd historyczny

Mimo że pielgrzymki są udokumentowane niemal we wszystkich kulturach na świecie, a ludzie od dawna podróżowali do miejsc świętych, aby oddać hołd świętym przedmiotom, formacjom przyrodniczym, rzeźbom lub obrazom, na terenie naszego kraju najwięcej odniesień mamy do miejsc o tradycji chrześcijańskiej. Obecne Czechy były we wczesnym średniowieczu słowiańskim księstwem, częściowo nawiązującym do chrześcijańskiej tradycji książąt Wielkich Moraw. Ta orientacja na wschodnie chrześcijaństwo została później zastąpiona misjami irlandzkimi, które dotarły na terytorium Czech przez Niemcy (Sommer, Třeštík, Žemlička, 2009).

Głównymi celami chrześcijańskich pielgrzymów na przełomie antyku były przede wszystkim Ziemia Święta i groby apostołów oraz męczenników. Stopniowo sytuacja zaczęła się zmieniać i coraz więcej wiernych szukało innych miejsc pielgrzymkowych, zwłaszcza tych związanych z narodowymi świętymi, jak św. Patryk dla Irlandczyków, św. Bonifacy dla Niemców, św. Olaf dla Norwegów, św. Stefan dla Węgrów i św. Wacław dla Czechów (Ohler, 2000).

Czeskie księstwa na początku nawiązywały do mitów Słowian, co wynikało z tego, że ich wczesnośredniowieczne państwo bezpośrednio wyrosło z plemiennej formy państwa. Częścią tych mitów jest nie tylko dawny panslawistyczny państw wszystkich Słowian na „początku wieków”, ale także przybycie Słowian do czeskiej kotliny podczas wędrówki ludów. Na ten zbiór mitów nawiązało powstające państwo Bolesławów. Około X wieku mit ten został zmodyfikowany i połączony z lokalizacjami przemysłidzkiego księstwa. Praga stała się chrześcijańskim centrum państwa, a góra Říp starym pogańskim centrum kraju. Po bitwie pod Chlumcem (1126) rotunda na Řípie została przebudowana przez Spytihnieva I i na nowo poświęcona św. Wojciechowi. W ten sposób kraj był chroniony przez obu świętych z obu „centrów” Czech: św. Wacława z Pragi i św. Wojciecha z Řípu (Sommer, Třeštík, Žemlička, 2009).

Wraz z chrystianizacją kraju dochodziło do zakładania klasztorów, najpierw benedyktyńskich, później cysterskich, dominikańskich i innych. Założycielami byli początkowo władcy lub

członkowie ich rodzin. Najstarszy udokumentowany klasztor został założony dzięki księżnej Mladzie i jej ojcu Bolesławowi I w latach 70. X wieku na Zamku Praskim przy kościele św. Jerzego (Sommer, Třeštík, Žemlička, 2009).

Większość klasztorów miała w swoim planie uwzględnioną przestrzeń dla szpitala, który służył nie tylko chorym, ale także pielgrzymom. Od każdego chrześcijanina wymagano, aby kochał obcego jak swojego bliźniego. To wymaganie dotyczyło głównie klasztorów. Musiały one przestrzegać nakazu gościnności, który opisany jest w 53. rozdziale reguły św. Benedykta. Przestrzeganie tego nakazu nie zawsze było łatwe, gdyż liczba pielgrzymów często przekraczała pojemność klasztoru. Przykładem benedyktyńskiego klasztoru udzielającego schronienia od wczesnego średniowiecza jest w Czechach Břevnov w Pradze. Obecnie jest otoczony dzielnicą Pragi i rozległym osiedlem, ale w przeszłości ulica Bělohorská była starożytną drogą handlową prowadzącą z Pragi do zachodnich Czech, mijającą przy tym benedyktyński klasztor z małą wsią Břevnov (Ohler, 2000).

Potrzeba opieki nad pielgrzymami dała początek zakonnikom rycerskim. W Czechach nadal działa Suwerenny Zakon Maltański, który ma swoją siedzibę w Pradze na Małej Stranie. Zakon ten pierwotnie powstał jako Zakon św. Jana i jego misją była ochrona i opieka nad pielgrzymami do Ziemi Świętej. Rycerze zakonni zbudowali system hospicjów na szlakach pielgrzymkowych, a w Czechach powstał system komturii, który zabezpieczał trasę od Żytawy aż po graniczne lasy szumawskie. Do dziś możemy podziwiać praską wczesnogotycką budowlę kościoła Najświętszej Marii Panny pod Łańcuchem z przyległym barokowym budynkiem wielkiego przeora oraz gotycką komturię w Strakonicach czy pozostałości gotyckich wnętrz komturii w Czeskim Dubie (Ježková, 2013).

Inną formą zakwaterowania były zajazdy, które jednak nie były uważane za bezpieczne. Istniało tam ryzyko rabunku, czasem nawet śmierci pielgrzyma, a czasem największe niebezpieczeństwo - splamienia duszy jednym ze śmiertelnych grzechów (Ohler, 2000).

W okresie rozkwitu gotyku zaczął się rozwijać kult maryjny, wspierany głównie przez władców Wacława II i Karola IV. Z tego okresu zachowało się wiele rzeźb i obrazów Najświętszej Marii Panny. W XV wieku powstawały lokalne miejsca pielgrzymkowe maryjne, np. w Kájovie, Kadaniu, Bohosudovie czy Vranovie koło Brna. Ta tradycja pielgrzymkowa ze względu na swoją dostępność wyparła tradycję dalekich pielgrzymek do Santiago, Jerozolimy czy Rzymu. XV wiek przyniósł jednak wpływ reformacji i związaną z nią niechęć do pielgrzymek. Sytuacja w zakresie pielgrzymek pogarszała się, a w XVI wieku pielgrzymek ubywało, w niektórych regionach ta tradycja całkowicie zanikła (Kumr, 2017).

Odrodzenie pielgrzymek nastąpiło podczas rekatolizacji ziem czeskich i rozkwitu baroku. Po krótkim okresie wczesnego baroku, który w Czechach był ograniczony nie tylko czasowo, ale i miejscowo działalnością Albrechta von Wallensteina w Pradze i Jiczynie, nastąpił długi okres wojny trzydziestoletniej (1618-1648), podczas której wszystkie aktywności kulturalne zamarły. Do dużego rozkwitu architektury, kultury i działalności religijnych doszło dopiero w połowie XVII wieku. Mimo że Praga na stałe opuściła cesarski dwór, nastąpił rozkwit, ponieważ aktywna stała się wysoka katolicka szlachta, która w wyniku wojny się wzbogaciła. Kolejnym ważnym inwestorem stał się Kościół rzymskokatolicki, a zwłaszcza Towarzystwo Jezusowe, zakon jezuitów. W tym czasie doszło do jego ogromnej ekspansji, rośnie jego majątek, wpływ i dominacja, zwłaszcza w szkolnictwie (Dvořáček, 2022).

Ten okres (XVII i XVIII wiek) nazywany jest także złotym wiekiem pielgrzymek. Ogromny był kult Najświętszej Marii Panny, ale wzrastała także popularność czeskich świętych narodowych, na przykład rosła popularność pielgrzymek do Starej Boleslavi do św. Wacława. W tym czasie doszło do odnowy i przebudowy istniejących kościołów pielgrzymkowych lub budowano nowe. Powstawały ogromne kompleksy pielgrzymkowe, w których oprócz sanktuariów uwzględniano także przestrzenie przeznaczone dla pielgrzymów i ich zakwaterowanie. Większość miejsc pielgrzymkowych w Czechach zachowała się do dziś w swojej barokowej formie.

Przy planowaniu i budowie wielu barokowych budynków brano pod uwagę ich wkomponowanie w krajobraz. Krajobraz Czech stał się „krajobrazem Maryjnym”, poprzecinany siecią kościołów, kaplic, kapliczek, drzew z obrazami łask, dużą uwagę poświęcano źródłom i studniom z leczniczą wodą. Drogi do ważniejszych miejsc pielgrzymkowych były ozdobione otwartymi kapliczkami i alejami drzew. Wzdłuż dróg i na skrzyżowaniach budowano krzyże, aby przypominały pielgrzymom o obecności Boga, ale także służyły jako punkty orientacyjne na trasie. Pielgrzymki stały się wtedy masowym zjawiskiem, które nie znało granic i w których uczestniczyli zarówno ludzie poddani, jak i szlachta. Ludzie przynosili z pielgrzymek święte obrazy, obrazy malowane na szkło, różańce i książeczki modlitewne. Pod względem duchowym było to dla nich duchowe oczyszczenie i uwolnienie od trosk. Te pielgrzymki były ważne nie tylko z religijnego punktu widzenia, ale miały także duże znaczenie kulturalne i patriotyczne.

Z nadejściem oświecenia za panowania Marii Teresy i Józefa II. w wyniku rozwoju nauki i techniki doszło do ograniczenia pielgrzymek. Wszystko związane z kultem relikwii i pielgrzymek zaczęło być postrzegane jako zacofane i przesądne, a z punktu widzenia nowoczesnej nauki podejrzane. W Czechach pielgrzymki i ludowe formy pobożności najbardziej ograniczył cesarz Józef II. Przede wszystkim starał się stłumić wpływy i autorytet Kościoła, a jego dekrety ograniczały nie tylko pielgrzymki, ale także prowadziły do zamknięcia klasztorów i konfiskaty ich majątków.

W XIX wieku i w pierwszej połowie XX wieku tradycja pielgrzymkowa była nadal utrzymywana, jednak po komunistycznym zamachu stanu w 1948 roku zupełnie znikła. Reżim komunistyczny przeprowadził dokładne czystki, likwidując wszystkie osoby i instytucje, które uznał za zagrożenie. Jedną z tych grup był Kościół, zwłaszcza katolicki. W latach pięćdziesiątych w ramach akcji „K” doszło do drastycznej likwidacji życia klasztornego. Jednocześnie przeprowadzono wysiedlenie Sudetów, zajęcie ogromnych obszarów przez armię czechosłowacką, która wykorzystywała te opuszczone miejsca jako cele podczas ćwiczeń wojskowych. Z niektórych dawniej licznie odwiedzanych kapliczek pozostały jedynie fundamenty, a niektóre stopniowo popadały w ruinę.

W latach osiemdziesiątych XX wieku zaczęło organizować się młode katolickie pokolenie, które organizowało piesze pielgrzymki, na przykład z Pragi do Starej Boleslavi. Pielgrzymki były organizowane pieszo, aby przezwyciężyć ograniczenia transportu pielgrzymów ze strony reżimu totalitarnego. Opór wobec władzy totalitarnej osiągnął szczyt, gdy pielgrzymi otwarcie wyrazili niezadowolenie w 1985 roku z okazji obchodów 1100-lecia śmierci św. Metodego. W Velehradzie, przy udziale papieża Jana Pawła II, tysiące zgromadzonych wiernych wyraziło niezadowolenie z minimalizacji religijnego charakteru pielgrzymki i jej wykorzystania do celów ówczesnego reżimu (Kumr, 2017). Kolejnym znaczącym wydarzeniem była kanonizacja św. Agnieszki Czeskiej, która miała miejsce 12 listopada 1989 roku w Rzymie. Papież Jan Paweł II nie został wpuszczony do Czechosłowacji przez komunistyczne władze,

dlatego Watykan wymógł na nich swobodę podróżowania dla pielgrzymów. W podróż do Rzymu udało się ponad 10 tysięcy osób. Pięć dni później, 17 listopada 1989 roku doszło do brutalnego stłumienia demonstracji studenckiej, co zapoczątkowało Aksamitną Rewolucję (Hřídel, 2023).

Obecny stan

Pielgrzymkowa turystyka może dziś mieć wiele form, od pielgrzymek organizowanych przez poszczególne parafie (lokalnie lub do znanych miejsc pielgrzymkowych w kraju i za granicą), przez pielgrzymki organizowane przez biura podróży, które dbają o wszelki komfort pielgrzyma (transport bagaży, zakwaterowanie, planowanie programu), aż po indywidualne i stowarzyszeniowe pielgrzymki (poszczególne stowarzyszenia prowadzą grupy pielgrzymów swoimi szlakami).

Największym biurem podróży zajmującym się turystyką pielgrzymkową na czeskim rynku jest Poutní zájezdy, spółka córka słowackiej firmy Awertravel s.r.o. Główne oferty pielgrzymek obejmują Santiago de Compostela, Lourdes i Ziemię Świętą. Uczestnicy podróżują jako pielgrzymi, ale z lekkim bagażem, ponieważ resztę bagaży przewozi dla nich biuro podróży, które również zapewnia zakwaterowanie i transport do/z danego kraju (www.poutnizajezdy.cz).

Najstarsze miejsca pielgrzymkowe w Czechach łączą dwie pielgrzymkowe trasy: Blaník – Říp i Říp – Blaník, o które dba stowarzyszenie wolontariuszy Cesta Česka. Trasy prowadzą przez miejsca związane ze świętymi miejscami Słowian na czeskim terytorium oraz z wczesnochrześcijańskimi sanktuariami związanymi z początkami czeskiego państwa. Stowarzyszenie nie tylko zajmuje się oznakowaniem tras i dbaniem o nie, ale organizuje również towarzyszące wydarzenia, takie jak coroczna pielgrzymka czy letni obóz dla dzieci (www.cestacesko.cz/cs/poutnicesty/).

Pielgrzymki są wspierane również na poziomie regionalnym, gdzie w ostatnich latach nawiązano współpracę z kościołami, instytucjami kultury oraz stowarzyszeniami zajmującymi się pielgrzymowaniem. Pielgrzymki są aktywnie promowane przez strony internetowe regionów w formie propozycji wycieczek lub tworzenia tzw. destynacji, tj. miejsc, do których agencje turystyczne regionów chcą przekierować zainteresowanie ludzi z bardzo obleganych miejsc, oferując jednocześnie nowe atrakcje przyrodnicze i kulturowe. Jednym z takich projektów jest destynacja Toulava w południowych Czechach, która jako jedną z opcji tras długodystansowych oferuje Pielgrzymkowy Szlak Toulavy prowadzący przez trzy ważne miejsca pielgrzymkowe południowych Czech: Klokoty, Milevsko i Bechyni (www.jiznicechy.cz/tipy-na-vylet/291-poutni-stezkou-toulavy).

Kolejnym znaczącym przedsięwzięciem współczesności jest tworzenie pielgrzymkowych szlaków związanych z konkretnym świętym i miejscami, gdzie ten święty żył. Zazwyczaj dotyczy to świętych narodowych, takich jak święty Wintier, znany również jako Sankt Gunther. W tym konkretnym przypadku chodzi o transgraniczną współpracę Republiki Czeskiej z Niemcami, konkretnie regionu Pilzneńskiego z Bawarią (Freistaat Bayern). Trasa jest podzielona na dziewięć etapów, z czego trzy znajdują się na terenie Niemiec, a sześć w Czechach. Obecnie święty Wintier jest symbolem pojednania między obu narodami (www.turisturaj.cz/top-akce/vintirova-stezka).

Połączenie z innymi krajami europejskimi oferuje również region Zlín, który na swojej stronie turystycznej promuje Europejski Szlak Kulturowy, czyli Szlak Świętych Cyryla i Metodego. W ten sposób dochodzi do współpracy stowarzyszenia wolontariuszy Putujeme bez hranic z zarządem regionu Zlín. Jednocześnie czeska trasa jest częścią międzynarodowych szlaków Cyryla i Metodego, które prowadzą z Turcji przez Bałkany i Europę Środkową aż do Polski (www.putujmebezhranic.cz/, www.vychodni-morava.cz/kultura/).

O dalekobieżne Szlaki Świętego Jakuba w Czechach dba stowarzyszenie Ultraia. Republika Czeska jest z punktu widzenia szlaków świętego Jakuba krajem tranzytowym, a czeskie trasy łączą się na północy kraju z trasami niemieckimi i polskimi, a opuszczają kraj na południowym zachodzie do Niemiec oraz w południowych Czechach i na południowych Morawach do Austrii. Strona internetowa stowarzyszenia oferuje informacje o trasach, noclegach i zabytkach kulturowych, aby pielgrzymi mogli według nich planować swoje podróże. Strona zawiera również linki do szlaków świętego Jakuba w innych krajach europejskich. Stowarzyszenie organizuje pielgrzymki, o których informuje na swojej stronie internetowej, a na które może zapisać się każdy zainteresowany. Co roku organizuje Spotkanie Pielgrzymów, które również jest otwarte dla wszystkich zainteresowanych. Stowarzyszenie utrzymuje kontakt i współpracuje z innymi stowarzyszeniami świętego Jakuba w Europie, zwłaszcza z sąsiednimi krajami, głównie z Niemcami i Polską (www.ultreia.cz/).

Kolejnym źródłem informacji dla pielgrzymów, którzy są zainteresowani pielgrzymowaniem w Czechach, są strony internetowe stowarzyszenia Święta Ludmiła, które powstało w związku z 1100. rocznicą jej męczeńskiej śmierci. Na stronach „Podróże do korzeni” stowarzyszenie stworzyło kompilację tras wymienionych wyżej stowarzyszeń oraz krótką trasę świętej Ludmiły (www.putovanizakoreny.cz/chci-putovat).

Kompleksowe informacje dotyczące zabytków kościelnych i turystyki religijnej dostarcza strona Církevní turistika, która jest koordynowana przez kilka regionów i która jest pod patronatem diecezji brneńskiej. Mimo że jest to platforma kościelna, jest przeznaczona dla szerokiej publiczności i działa niskoprogowo. Znajdują się tam informacje o miejscach pielgrzymkowych, noclegach, organizowaniu pielgrzymek i innych aktywnościach, takich jak na przykład ćwiczenia duchowe. Informacje dotyczą nie tylko całej Republiki Czeskiej, ale także krajów sąsiednich, głównie Polski i Austrii (www.cirkevnuturistika.cz/).

Prawie wszystkie szlaki pielgrzymkowe prowadzą według oznaczeń Klubu Czeskich Turystów (KČT), gdzie każdy z nich jest oznaczony swoim specyficznym symbolem. Republika Czeska to kraj z wielką tradycją turystyczną i należy do najlepiej oznakowanych krajów na świecie. Doskonałe oznakowanie w terenie jest uzupełnione również wysokiej jakości oznaczeniem online w aplikacji Mapy.cz, gdzie oznaczone są nie tylko wszystkie wyżej wymienione szlaki pielgrzymkowe w Czechach, ale także szlaki pielgrzymkowe za granicą.

Infrastruktura transportowa w Czechach jest na dość wysokim poziomie. Mimo to warto planować z wyprzedzeniem i brać pod uwagę, że niektóre obszary, takie jak przygraniczne góry, mogą być trudniej dostępne. W tych regionach, które są zależne od sezonowego napływu turystów, transport również funkcjonuje sezonowo, i to nie tylko autobusowy, ale również wodny. Niezawodnym źródłem informacji jest portal Idos.cz, gdzie można wyszukać opcje transportu według podanej trasy.

Wyżywienie i zakwaterowanie są bardzo dobre w miejscach turystycznie popularnych. Jednak i tutaj warto, aby pielgrzymi zasięgnęli informacji z wyprzedzeniem i ewentualnie

zabezpieczyli sobie własne jedzenie, jeśli planują podróż do bardziej odległych obszarów. Zakwaterowanie jest dostępne, ale zazwyczaj oferowane na poziomie komercyjnym, co oznacza, że jest kosztowne. Brakuje tanich opcji zakwaterowania dla pielgrzymów. W celu wsparcia dostępnego zakwaterowania stowarzyszenie Ultraia stworzyło portal internetowy „Postel pro poutníka” (Łóżko dla pielgrzyma) przeznaczony do zakwaterowania wspólnotowego. Obejmuje on nie tylko szlaki świętego Jakuba na terenie Czech, ale również inne szlaki pielgrzymkowe różnych stowarzyszeń (www.postelpropoutnika.cz).

Obecnie dochodzi do medializacji turystyki pielgrzymkowej, powstają dokumenty o pielgrzymowaniu zarówno w sferze komercyjnej, jak na przykład dokument telewizji czeskiej z influencerem Kazmą o jego podróży do Santiago de Compostela, jak i indywidualne reportaże w „Magazynie Chrześcijańskim” o pielgrzymowaniu grup zwykłych ludzi przez czeskie i morawskie krajobrazy. Poszczególne stowarzyszenia promują swoje działania i pielgrzymowanie ogólnie na mediach społecznościowych.

Turystyka pielgrzymkowa cieszy się w Czechach ogólnym zainteresowaniem i ten trend wzrasta.

Literatura:

SOMMER, Petr, TŘEŠTÍK, Dušan, ŽEMLIČKA, Josef, eds., Přemyslovci: Budování českého státu, Praha 2009.

OHLER, Norbert, Náboženské poutě ve středověku a novověku, Praha 2000.

JEŽKOVÁ, Alena, CHALUPA, Jiří, Tichá srdce: Příběhy míst a lidí, Praha 2013.

KUMR, Miroslav, Náboženský turismus a fenomén poutnictví v České republice a Polsku, Masarykova univerzita Brno 2017.

DVOŘÁČEK, Petr, Santini: Jan Blažej Santini-Aichel, Praha 2022.

HŘIDEL, Jan, Svatořečení Anežky si nenechalo ujít deset tisíc poutníků. Záplava Čechoslováků zaskočila i Řím, 12.11.2019, <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2971022-basnicka-licence-tomase-halika-z-ni-udelala-patronku-revoluce-pred-30-lety-byla>, [online, cit. 22.11.2023].

Online sources:

www.poutnizajezdy.cz

<https://www.cestaceska.cz/cs/poutni-cesty/>

<https://www.jiznicechy.cz/tipy-na-vylet/291-poutni-stezkou-toulavy>

<https://www.turisturaj.cz/top-akce/vintirova-stezka>

<https://www.putujmebezhranic.cz/>

<https://www.vychodni-morava.cz/kultura/>

<https://ultreia.cz/>

<https://www.cirkevnituristicika.cz/?lang=cs>

https://postelpropoutnika.cz/svatojakubske_cesty

<https://www.putovanizakoreny.cz/chci-putovat>